

Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 2011. aasta aastaaruanne

Sissejuhatus

22. aprillil 2004. aastal Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud narkomaania ennetamise riiklik strateegia koos selle juurde kuuluva tegevuskavaga koosneb kuuest peatükist. Käesolev aruanne kajastab Sotsiaalministeeriumi, Tervise Arengu Instituudi, Justiitsministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Maksu- ja Tolliameti, Siseministeeriumi ning Politsei- ja Piirivalveameti haldusalasse kuuluvate 2011. aasta tegevuste ülevaadet. Nimetatud valdkondade olulisimad tegevused 2011. aastal olid jätkuvalt narkomaaniaravi jätkamise võimaldamine arestimajades, narkootikumide pakkumise ja kättesaadavuse vähendamisega seotud tegevused ning asenduskaristussüsteemi arendamine.

Uimasti tarbimise trendid

Hinnanguliselt on Eestis kokku 13 886 süstivat narkomaani, mis moodustab 2,4% 15-44-aastasest elanikkonnast. Süstivad narkomaanid Eestis on noored, valdavalt meessoost, süstivad peamise narkootikumina fentanüüli, amfetamiini ja/või moonivedelikku ning neist suurem enamus alustavad süstimist enne täisealiseks saamist.

Eestis on viimase kümne aasta jooksul surnud narkootikumide tarvitamise tõttu 967 inimest, nendest 2010. aastal 104 ja 2011. aastal 133 inimest.

2011. aastal läbi viidud uimastitarbimise alase küsitluse ESPAD tulemuste põhjal võib öelda, et narkootikumide tarbimise kasv kooliõpilaste hulgas on aeglustunud. Kui 1995. aastal oli mingit narkootilist ainet proovinud 7% õpilastest, 1999. aastal 15%, 2003. aastal 24% ning 2007. aastal 30% koolinoortest, siis 2011. aasta uuringu tulemuste põhjal on antud protsent tõusnud 2 võrra.

Kokku konfiskeeriti narkokuritegudes kuritegelikul teel saadud tulu 2011 aastal 795 463 eurot. 2010 aastal konfiskeeriti narcoasjadest kriminaaltulu 511 290 eurot.

2011. aastal on võrreldes 2010. aastaga registreeritud rohkem narkokuritegusid, kasvanud on suures koguses narkootiliste ainete käitlemine (699-lt 745-le). Vähenenud on küll väikeses koguses narkootiliste ainete käitlemine (138-lt 91-le), kuid oluliselt on kasvanud narkoväärtegude (narkootilise aine tarvitamise) arv. 2011. aastal registreeriti 720 väärtegu rohkem kui 2010. aastal (2011. aastal 2910, 2010. aastal 2190).

2010. aastal registreeriti 699 suure koguse narkootikumide vähendamisega seotud kuritegu, mis moodustasid 78% kõigist narkokuritegudest.

Aastal 2011 avastati Maksu- ja Tolliameti poolt narkootilisi – ja psühhotroopseid aineid ja nende lähteaineid kokku 223-l juhul. Võrdluseks 2010 aastal oli juhtumite arv 152. Lisaks on avastatud 2011. aastal 48 korral 27 erinevat saatja poolt postisaadetisena 135,5 liitrit GBLi, mis on vabatahtliku kontrollinimekirja aine.

2011. aasta teisel poolel sai Justiitsministeeriumi algatusel alguse Eesti-Šveitsi koostööprogrammi projekt „Uimastisõltlastest süüdimõistetute ravi ja rehabilitatsioon“, millega leiti sõltuvusravi alternatiivkaristusena rakendamiseks rahalised vahendid. Alternatiivkaristuste võimaldamine ja soodustamine on oluline meede kinnipeetavate arvu vähendamise seisukohalt.

I peatükk. Ennetamine

Strateegiline eesmärk 1: narkootikumide elu jooksul tarbinute osakaal on stabiliseerunud ja esmatarbivate vanuses on saavutatud tõusutendents.

Ennetustegevusi viis ellu Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) ning Sotsiaalministeeriumi haldusalas koordineeris tegevusi Tervise Arengu Instituut (TAI).

Koolipõhisesse uimastiennetuslikku tegevusse on strateegia kehtimise ajal olnud haaratud kõik üldharidus- ja kutsekoolid. Alates 2010. aastast kehtib uus riiklik õppekava. Põhikooli riikliku õppekava üldosas on õppekava määrusega kooskõlla viimise tähtajad järgmised: 1) 1., 4. ja 7. klassi osa hiljemalt 2011. aasta 1. septembriks; 2) 2., 5. ja 8. klassi osa hiljemalt 2012. aasta 1. septembriks. Kriitiliste eluuskuste õpe nimetati ümber sotsiaalsete eluuskuste õpetuseks. Õppekava lõplikuks rakendustähtajaks on seatud 2013/2014. õppeaasta algus.

Riikliku õppekava uue versiooni väljatöötamisel arvestati kvaliteedistandardi nõuetele vastavate tervisekasvatuse moodulitega. Inimeseõpetus säilitati õppekavas kohustusliku ainena kõikides vanuseastmetes. Inimeseõpetuse ainekavas on arvestatud riskikäitumise ennetamise kaasaegseid suundi ja käsitusi ning ennetustegevus on integreeritud inimeseõpetuse ainekavasse 2.–12.klassini.

2011. aastal algatati uus alaealise mõjutusvahendite seaduse eelnõu, kuid selles ei ole kavas sätestada uimastiennetusega seonduvat. See ei ole otstarbekas, kuna alaealiste komisjon ei tegele esmase ennetusega ning seaduses määratletud mõjutusvahendid ei ole uimastiennetuse spetsiifilised, kuigi nende kohaldamine uimastitarvitamise tõttu alaealiste komisjoni suunatud noorte mõjutamiseks ei ole välistatud.

HTMi osakondadevahelist koostööd reguleeriv „Tegevuskava noorte toimetuleku toetamiseks, sh alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks ja vähendamiseks Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas aastatel 2009–2011“ seadis ka 2011. aastal üheks prioriteediks kohalikele omavalitsustele (KOV) suunatud varase märkamise ja sekkumise mudeli rakendamise koostöös Justiitsministeeriumi ja UNICEFiga. 2011. aastal laienes projekti haaratud KOVide arv 6 võrra, mis suurendas liitunud KOVide üldarvu 12-ni.

2011. aastal arutati alaealiste komisjonides 2487 noore õigusrikkuja juhtumit (3148 õigusrikkumise asja). Keelatud ainete tarbimine moodustas vähem kui 5% kõigist komisjoni suunamise aluseks olnud õigusrikkumistest. Osakaal on viimaste aastatega võrreldes jäänud samaks, kuid juhtude arv on võrreldes aastatega 2007–2009 vähenenud, kui aastas arutati keskmiselt 250 noore õigusrikkumist, mis olid otseselt seotud keelatud ainete tarbimisega.

Teavitamis- ja nõustamiskeskusi, mille vahendusel teave narkootikumide tarvitajatele suunatud nõustamisest on noortele kättesaadav, on 18. Teavitamisteenust osutatakse kõigis 15 maakonnas ning keskused teevad koostööd erinevate partneritega, näiteks koolide ja avatud noortekeskustega, et vahendada noortele infot ka tervise edendamise, ennetusprojektides osalemise või nende algatamise võimaluste ning nõustamise kohta.

Noortelt noortele koolitajate ettevalmistamiseks ja noorte poolt ennetusürituste läbiviimiseks sõlmiti lepingud perioodiks 2011–2012 kolme mittetulundusühingust partneriga: Süda-Eesti Sotsiaalkeskus, Eesti Assotsiatsioon Anti-Aids ja Living for Tomorrow. Lepinguperiood on september 2011 – juuni 2012. Vahendid noortelt noortele koolitajaid ettevalmistavate koolituste korraldamiseks on kavandatud HIVi ja AIDSi ennetamise riikliku strateegia raames, eraldatav summa oli 76 502 eurot.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides hõlmatakse narkoennetusprogrammidesse kõik õpilased. Asjakohased programmid viiakse ellu üldise õppe-kasvatustöö raames. Koolides korraldatakse tegevusi uimastiennetus- ja sõltuvusalaste teadmiste suurendamiseks ning õpilaste sotsiaalsete oskuste suurendamise toetamiseks.

Ennetustöö tõhustamiseks riiklikul ja kohalikul tasandil panustas TAI noortega tegelevate spetsialistide koolitamise, üritustel ja noorteportaalides uimastialase informatsiooni

edastamise, noorte algatatud projektide rahastamise ning noortele ja lastevanematele suunatud nõustamisteenuste rahastamise kaudu.

2011. aastal valmis noorte vabaaja sisustamisega tegelevatele spetsialistidele tervisealane juhendmaterjal „Räägime tervisest“. Juhendmaterjali eesmärk on anda noorsootöötajatele tervisealaseid teadmisi ning juhiseid, kuidas kujundada hoiakuid, väärtushinnanguid ja oskuseid ning edastada noortele teadmisi aktiivõppe, grupitöö ja individuaalse lähenemise kaudu. Juhendmaterjali „Räägime tervisest“ kasutamise koolituspakett on välja töötatud ning oktoobris 2011 toimus selle kolmepäevane koolitus. Muu hulgas toimus õpiraskustega laste riskikäitumise ennetamise ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetamise koolitus kolmes koolis, kokku osales 56 õpetajat.

2004. aastast alates on TAI rahastanud noorte projektikonkurssi TEIP (tervist edendavate ideede projekt). 2011. aastal viidi ellu eelneval aastal võitnud kuus projekti ning sügisel korraldati uus konkursivoor, kuhu laekus kokku 59 projektiideed. Laekunud projektidest valis žürii välja kuus, mis viiakse ellu 2012. aastal. 2010. aastal võitnud ning 2011. aastal elluviidud projektides oli kokku 2912 osalejat. Nii nagu eelnevatel aastatel, osaleti ka 2011. aastal noortemessil Teeviit. Kolm päeva kestnud messil jagati teadmisi erinevatel terviseteemadel.

Lisaks olemasolevate infomaterjalide levitamisele toodeti 2011. aastal infokaart narkojoobe tuvastamiseks. Kaart toob välja enamlevinud narkootikumide tarvitamise füsioloogilised tunnused. Koostati ka infovoldik ja infoplakat metadoon-asendusravi kohta. Tegemist on metadoon-asendusravi tutvustavate materjalidega, milles muu hulgas käsitletakse enim levinud müüte metadoon-asendusravi kohta.

Kolmandat aastat järjest toimus grupijuhtimise koolituskursus laste ja noorukitega töötavatele spetsialistidele.

2011. aastal jätkas OÜ Corrigo noorte nõustamisteenuse osutamist ning jätkus lastevanematele suunatud psühhoteraapiagruppide töö SA Tallinna Lastehaigla baasil. Mõlema teenuse katsetamine 2010. aasta lõpus tõi välja laste ja nende vanematega koos tegelemise vajaduse. Sellest tulenevalt laiendasid mõlemad teenuseosutajad oma tegevusi – OÜ Corrigo kaasas riskilaste vanemaid ning Tallinna Lastehaigla noorukeid.

2010. aastal koostati noortele suunatud uimastiennetusala õppefilm, mis on mõeldud kasutamiseks üldhariduskoolides ning noortega tegelevates asutustes. 2011. aastal tegeleti peamiselt filmi juurde käivate materjalide (juhendmaterjal õpetajatele ning infomaterjal õpilastele) väljatöötamisega. Filmi ja selle juurde käivate materjalide (nii eesti kui vene keeles) levitamine jääb 2012. aastasse.

2011. aastal korraldati järjekordne 15–16-aastaste koolinoorte ESPAD uuring. Nimetatud uuringut tehakse iga nelja aasta tagant ja see annab võimaluse võrrelda muutusi noorte uimastitarbimises. 2011. aastal läbi viidud uimastitarbimise küsitluse tulemuste põhjal võib öelda, et narkootikumide tarbimise kasv kooliõpilaste hulgas on aeglustunud. Kui 1995. aastal oli mingit narkootilist ainet proovinud 7% õpilastest, 1999. aastal 15%, 2003. aastal 24% ja 2007. aastal 30% koolinoortest, siis 2011. aasta uuringu tulemuste põhjal on see protsent tõusnud 32-ni.

II peatükk. Ravi

Strateegiline eesmärk 1: aastaks 2009 on välja arendatud kaasaegne, professionaalne ja kättesaadav kõrgetasemeline tervishoiu- ja sotsiaalabiteenuste võrgustik uimastisõltlastele (nii lastele kui täiskasvanutele) efektiivse abi osutamiseks; tegutsevad erineva töökorraldusega ravi- ja rehabilitatsioonikeskused erineva raskusastmega sõltuvus- ja isiksushäiretega laste ja täiskasvanute jaoks.

Ravi peatükis kajastatud tegevusi viis ellu Sotsiaalministeeriumi haldusalas Tervise Arengu Instituut (TAI).

Riikliku HIVi ja AIDSi strateegia raames rahastati 2011. aastal kokku 690 metadoon-asendusravi kohta, aasta lõpu seisuga oli ravil 717 inimest. Aasta jooksul sai teenust 1076 isikut. 2011. aastal valmis opioidisõltuvuse asendusravi kliinilise protokolliga projekt. Uue ja detailsema protokolliga väljatöötamise eesmärk on ühtlustada Eestis pakutava metadoon-asendusravi põhimõtteid ja kvaliteeti. 2011. aasta novembris toimus protokolliga arutelu erialaseltsidega ning 2012. aasta veebruaris arutatakse seda teenuseosutajatega. Eesmärk on kokku leppida ühtsetes lähenemistes, sealhulgas metadooni koduseks tarvitamiseks andmise reeglid ning teenuse osutamise miinimumtingimused.

Rehabilitatsiooniteenustest rahastati narkomaania ennetamise riikliku strateegia raames 48 ööpäevaringse rehabilitatsiooni kohta meessoost klientidele. Nendest 22 kohta asusid 12 sammu põhimõttel töötavates terapeutilistes kommuunides, kus professionaalsete teenuste osakaal oli väike. Alates 2010. aasta novembrist pakkus ESFi programmi rahastusel ööpäevaringset rehabilitatsiooniteenust OÜ Comenius nii naissoost kui meessoost patsientidele, kuid alates aprillist 2012 peatas OÜ Comenius teenuse osutamise. Nimetatud perioodil sai rehabilitatsiooniteenust kokku 21 isikut.

Lisaks jätkati 2010. aasta oktoobris ESFi programmi rahastamisel alustatud sõltuvusprobleemidega isikutele nõustamisteenuse osutamist erinevates Eestimaa piirkondades (Ida- ja Lääne-Virumaa, Harjumaa, Tartumaa ning Pärnumaa).

Uue teenusena käivitus lühiajaline statsionaarne võõrutusraviteenus. Kinnistamiseks lühiajalisel võõrutusravil saavutatud tulemusi, on patsientidel võimalik jätkata ambulatoorse järelnõustamisteenuse saamist kuni 3 kuu jooksul. Järelnõustamine koosneb iganädalasest psühholoogi ja ülenädalasest psühhiaatri konsultatsioonist. Kuigi lühiajalise võõrutusravi järele tekkis suur nõudlus, jätkas ambulatoorsel järeldravil oodatust vähem patsiente. Raviarsti hinnangul oli see osaliselt tingitud sellest, et mitmed edukalt lõpetanud patsiendid jätkasid ravi seoses mõne teise teenusega, näiteks statsionaarne rehabilitatsioon.

Alaealiste narkomaaniaravi jaoks on Eestis kokku 6 kohta (2 Tartu Ülikooli Kliinikumi psühhiaatrikliiniku lasteosakonna juures ja 4 SA Tallinna Lastehaiglas). Kolmandat aastat järjest rahastati narkomaania ennetamise riikliku strateegia raames SA Tallinna Lastehaigla sõltuvushäiretega laste ja noorukite üksuses psühholoogilist ning õppe- ja kasvatustööd. OÜ Corrigo suurendas narkomaania ennetamise riikliku strateegia raames rahastatud alaealiste statsionaarse rehabilitatsiooniteenuse mahtu alates septembrist 18 kohalt 24 kohani. Aasta jooksul sai statsionaarset rehabilitatsiooniteenust 52 noort, sealhulgas 37 poissi ja 15 tüdrukut. Septembris toimus sõltuvusprobleemidega noorukitega töötavate spetsialistide õppevisiit Norrasse, et tutvuda Bergen Clinics Foundation'i juurde kuuluva kahe ravikeskuse tööga. Bergen Clinics Foundation'il on pikaaegne kogemus töös sõltlastega (nii täis- kui alaealistega, nii mees- kui naissõltlastega), mistõttu selle asutusega jätkatakse koostööd ka 2012. aastal uue rehabilitatsiooniteenuse väljatöötamisel Eestis Viljandi Haigla baasil.

III peatükk. Kahjude vähendamine

Strateegiline eesmärk 1: ühiskonnale ja üksikisikule narkootikumide tarvitamisega tekitatud kahjude osas on saavutatud püsiv langustendents.

Kahjude vähendamise peatükis kajastatud tegevusi viis ellu Sotsiaalministeeriumi haldusalas Tervise Arengu Instituut (TAI).

Narkootikumide süstimisega kaasnevate kahjude vähendamisele suunatud tegevused, süstlavahetus ja metadoon-asendusravi on kajastatud riikliku HIVi ja AIDSi strateegia 2011. aasta aruandes.

2011. aasta viimases kvartalis alustati surmade ja üledooside ennetamise alase seminari ettevalmistamist, mis toimus 26.–27. jaanuaril 2012. Seminari kava koos materjalidega valmistati ette koostöös Euraasia kahjude vähendamise võrgustikuga (EHRN). Seminari eesmärk oli anda ülevaade Eestis kahjude vähendamise ja ravi teenuseid osutavatele organisatsioonidele üledooside ennetamise erinevatest mudelitest ning tutvustada erinevate riikide kogemusi, sealjuures jõuda praktilise aruteluni, milline on Eesti jaoks sobiv üledooside ennetamise mudel.

IV peatükk. Uimastid vanglas

Strateegiline eesmärk 1: toimib kontrollisüsteem, takistamaks narkootikumide sissepääsu vanglatesse. Sõltlastele on tagatud vanglasisesed ravi- ja rehabilitatsiooniteenused.

Uimastitega vanglas seotud tegevuste elluviimisega tegeleb Justiitsministeerium ja selle allasutused.

Uimastite avastamiseks korraldati 2011. aastal 13 korral vanglate relvastatud üksuse poolt läbiotsimisi. Narkootiliste ainete tarvitamise suhtes testiti kinnipeetavaid samuti kavandatud rohkem: aastas planeeritud 1700 asemel tehti 2011. aastal 2586 testi. 2011. aastal osutus esmapositiivseks 2,6% testidest.

2011. aastal algatati vanglas uimastitega seotud kriminaalasju karistusseadustiku § 183 (narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik käitlemine) ning § 184 (narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine) alusel kokku 9 korral.

Vanglas nn narkojoobe paragrahvi (karistusseadustiku § 331) alusel algatatud kriminaalasjade arv on vähenenud: 2010. aastal algatati 53 kriminaalasja (neist oli seisuga 9. mai 2011 lõpetatud 42, sest kriminaalasi algatati kiirtesti tulemuste vm põhjendatud kahtluse tõttu, kuid järgnenud ekspertiis ebaseaduslike ainete tarvitamist enamasti ei kinnitanud) ning 2011. aastal 10 kriminaalasja.

Vanglateenistus on sõltlaste taasühiskonnastamiseks loonud vanglatesse sõltuvusrehabilitatsiooni osakonnad. Tartus asub tulemusüksus, kus on 174 kohta ning see on jaotatud nelja sektsiooni. Põhiline aktiivne rehabilitatsioon toimub kolmandas sektsioonis (44 kohta). 2010. aastal loodi juurde ka neljas, nn postrehabilitatsiooni osakond, kus on samuti 44 kohta ning kuhu paigutatakse kinnipeetavad, kes on läbinud aktiivse rehabilitatsiooni faasi. Samuti on sõltuvusrehabilitatsiooni osakonnad Viru Vanglas (16 noorte ja 20 täiskasvanute kohta) ja Harku Vanglas (8 kohta). Ülejäänud sõltlaste rehabilitatsioon toimub sotsiaalprogrammide alusel.

Kinnipidamisasutustes osutatakse sõltlastele ravi mitteopiatsete ravimitega, kuid on võimalik läbi viia ka metadoonravi. 2011. aastal viidi läbi nii mitteopiatset võõrutusravi (236 korral) kui ka metadoon-võõrutusravi (99 korral). 118 juhul viidi läbi metadoon-asendusravi. Võrdlusena – 2008. aastal viidi asendusravimiga võõrutusravi läbi vaid 2 juhul (planeeritud oli 100) ja 2009. aastal 12 juhul (planeeritud oli 20). Ühtlasi on metadoonravi tagatud Justiitsministeeriumi kaasabil Viru arestimajas, et vabaduses alustatud ravi ei katkeks.

2010. aasta lõpu seisuga viibis vanglates 877 uimastisõltlast, mis moodustas ligikaudu veerandi kinnipeetavate koguarvust, sh on 247 opiaadisõltlast. 2011. aasta lõpus oli Eesti vanglates 987 sõltuvusdiagnoosiga isikut, mis moodustas 29% vangide üldarvust. Endiselt oli kõige suurem opioidisõltlaste osakaal.

Aastatel 2007–2011 on vanglaametnikele korduvalt korraldatud koolitusi erinevates valdkondades: uimastialane algkoolitus, motiveeriva nõustamise tehnikad, opiaadisõltuvuse ravi. Samuti korraldati täiendkoolitusi valvuritele-koerajuhtidele.

2011. aastal täideti meetme 3 tegevust 1 (vangla personali ja kriminaalhooldajate koolitamine motiveeriva nõustamise alal) järgmiselt: koolitati 32 ametnikku ja 9 motiveeriva intervjuerimise koolitajat, et edaspidi korraldada koolitusi süsteemiselt.

2011. aastal koolitatud vanglavaimulikke oli 5 ning lisaks osales koolitusel ka 8 usulist vabatahtlikku ja teoloogiatudengit.

2011. aasta teisel poolel sai Justiitsministeeriumi algatusel alguse Eesti-Šveitsi koostööprogrammi projekt „Uimastisõltlastest süüdimõistetute ravi ja rehabilitatsioon“, millega leiti sõltuvusravi alternatiivkaristusena rakendamiseks rahalised vahendid. Alternatiivkaristuste võimaldamine ja soodustamine on oluline meede kinnipeatavate arvu vähendamise seisukohalt. Projekti neljal tegevusaastal (2011–2014) rakendatakse ravi kuni 90 isikule. Koostöös TAI ja Sotsiaalministeeriumiga korraldatakse teenusepakkujatele mõeldud koolitusi ning töötatakse välja ravi tulemuslikkuse indikaatorid.

V peatükk. Pakkumise vähendamine

Strateegiline eesmärk 1: narkootiliste ainete kättesaadavus väheneb ja kuritegelik tulu on konfiskeeritud, väljaõpe ja tehnilised vahendid on kaasaegsed ning nõuetele vastavad. Tegevuste tõhusust reguleerivad täiendatud õigusaktid.

Pakkumise vähendamisega seotud tegevuste elluviimisega tegeleb Siseministeerium, Politsei ja Piirivalveamet ning Maksu- ja Tolliamet.

Eestis on viimase kümne aasta jooksul surnud narkootikumide tarvitamise tõttu 967 inimest, nendest 2011. aastal 133 inimest.

2011. aastal on võrreldes 2010. aastaga registreeritud rohkem narkokuritegusid ning suures koguses narkootiliste ainete käitlemine on suurenenud (2010. a 699-lt 2011. a 745-le). Narkokuritegusid registreeriti 2011. aastal jätkuvalt kõige enam Tallinnas ja teistes suurtes linnades. 47% narkokuritegudest registreeriti Harjumaal (426), neist valdav osa Tallinnas (394). Tartumaa osakaal tõusis 12%-lt 21%-le (193, neist Tartus 161) ning sellega möödus Tartumaa Ida-Virumaast, kus registreeriti 16% narkokuritegudest (144, neist Narvas 74 ja Kohtla-Järvel 30). 6% narkokuritegudest registreeriti Pärnumaal (56, neist Pärnus 45).

Väikeses koguses narkootiliste ainete käitlemine on küll vähenenud (138-lt 91-le), kuid oluliselt on suurenenud narkoväärtegude (narkootilise aine tarvitamise) arv. 2011. aastal registreeriti 720 väärtegu rohkem kui 2010. aastal (2011. aastal 2910, 2010. aastal 2190).

Narkootikumidega seotud kuritegusid registreeriti 2011. aastal 913, mis on 12 võrra rohkem kui 2010. aastal (901). Kogu registreeritud kuritegevusest moodustasid narkokuriteod 2%.

Viimastel aastatel on narkokuritegevusega võitlemises olnud prioriteediks suurte uimastikogustega kaubitsevate kuritegelike gruppide tabamine ja kohtu ette saatmine. Suurte narkoaine koguste ebaseaduslikus käitlemises süüdistatud isikute arv 2011. aastal vähenes (2010. aastal 667 isikut ja 2011. aastal 582 isikut). Kohus mõistis 2011. aastal karistusseadustiku § 184 järgi süüdi 409 isikut (2010. aastal 408), karistusseadustiku § 183 järgi 27 isikut (2010. aastal 52) ning muudes narkokuritegudes 46 isikut (2010. aastal 43).

Viidi läbi edukaid koostööoperatsioone erinevate asutustega. 2011. aastal esitati süüdistus 25 suuremas organiseeritud narkokuritegevuse juhtumis. 9 kuritegelikku gruppi tegutses piiriüleselt.

Vastavalt Laulasmaa deklaratsioonile on prokuratuuri ja politsei ühine eesmärk võitlus organiseeritud kuritegevusega, esmajärjekorras võitlus narkootiliste ja psühhotroopsete

ainetega seotud kuritegevusega, ning kriminaaltulu (sh korruptiivse tulu) ja rahapesuga seotud kuritegude väljaselgitamine. Narkokuritegevus on kuritegevuse üks ja väga mõjus osa. Suurima tulu teenivad rahvusvahelised kuritegelikud organisatsioonid narkokaubandusest, mis moodustab 20% kõigist toimepandud kuritegudest ning ligi poole rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse kogutulust.

Kriminaaltulu tuvastamise võimekuse parandamiseks loodi 01.09.2011 kriminaaltulu tuvastamise büroo, mis on Politsei- ja Piirivalveameti keskkriminaalpolitsei struktuuriüksus. Büroo vastutab kogu kriminaaltulu tuvastamise valdkonna eest Politsei- ja Piirivalveametis. Kriminaaltulu tuvastavad ka ametnikud prefektuurides. Tulevikus laiendatakse tuvastamise võimekuse teenust teistele kriminaalmenetlust korraldavatele asutustele.

Kokku konfiskeeriti narkokuritegudes kuritegelikul teel saadud tulu 2011. aastal 795 463 eurot. See on võrreldes 2010. aastaga oluline edasiminekuks. 2010. aastal konfiskeeriti narkoasjadest kriminaaltulu 511 290 eurot.

Mõned näited: 1) organiseeritud grupp vedas marihuaanat Hispaaniast läbi Prantsusmaa, Saksamaa, Poola, Leedu ja Läti Eestisse, arestitud kriminaaltulu ~230 000 euro väärtuses (sularaha, 2 sõiduautot, elumumaa paarismajaga jms); 2) organiseeritud grupp vedas Venezuelast Eestisse 47,81 kg kokaiini, arestitud kriminaaltulu ~124 000 euro väärtuses (pangakontod, kinnisvara).

2011. aastal avastati 3 narkolaborit. Kahes narkolaboris toodeti amfetamiini. Ühes narkolaboris valmistati GHBd.

Aastal 2011 avastas Maksu- ja Tolliamet narkootilisi ja psühhotroopseid aineid ning nende lähteaineid kokku 223 juhul. Võrdluseks – 2010. aastal oli juhtumite arv 152.

Avastatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainegrupid koguseliselt:

- amfetamiin 11 korral (23,58 grammi)
- bensodiasepiinid 6 korral (126,9 grammi ehk 733 tabletti)
- GHB 2 korral (4,98 grammi)
- psilotsübiini/psilotsiini sisaldavad seemned e hallutsinogeenid 10 korral (90,8 grammi)
- heroiin 1 kord (1,88 grammi)
- kanep ja selle produktid 100 korral (97 648,57 grammi)
- katinooni derivaadid (nafüroon, 3 FMC, 4 MEC, MDVP) 47 korral (1346,02 grammi)
- kokaiin 9 korral (112,9 grammi)
- MDMA 11 korral (1286,785 grammi)
- tramatool 1 korral (5,5 tabletti)
- sünteetiline kannabinoid (JWH-018) 6 korral (18,17 grammi).

Lisaks avastati 2011. aastal 48 korral 27 erineva saatja poolt postisaadetisena saadetud 135,5 liitrit GBLi, mis on vabatahtliku kontrollinimekirja aine.

Kokku avastati aineid, sh lähteaineid, 123 232,6 grammi, millest narkoainete kaal on 101 026,6 grammi ning lähteainete kaal 22 206 grammi ja 135,5 l.

2011. aastal olid ainete hinnad suuresti 2009. aasta tasemel. Tõusu teel on interneti kaudu kättesaadavate nn legaalsete ainete (uimastavat toimet omavate, kuid nimekirja veel mitte lisatud) tarvitamine ja levitamine. Lisaks tellitakse interneti teel ka nimekirjadesse kantud aineid ja lähteaineid. Rahvusvahelises mastaabis on eestimaalastest kokaiini salakaubavedajate kõrvale tulnud ka heroiooni salakaubavedajad. Kokaiini tarbimine on eelkõige majandusliku olukorra tõttu asendunud mefedrooni tarbimisega.

Endiselt esineb Venemaa Föderatsioonis suur nõudlus kanepitoodete (hašiš, marihuaana jne) ja Kesk-Euroopa päritolu MDMA tablettide järele. Eestisse salakaubana toimetatavate narkootiliste ainete tipus on aga endiselt amfetamiin, mis enamjaolt jõuab läbi Eesti Skandinaaviamaadesse. Lisaks amfetamiinile pole oma aktuaalsust kaotanud ka amfetamiini ja metaamfetamiini valmistamiseks vajaminevad, tsiviilkäibes rangete piirangutega

käideldavad lähteained (fenüülsetoon, formamiid jms). Heroiini ja teiste opiaatide organiseeritud salakaubavedu on jätkuvalt languses. Kõnealuse tendentsi põhjustena võib ära tuua nii Eestis hästitoimiva asendusravi osutamise narkosõltlastele kui ka süstivate narkomaanide seas opiaatide toimet asendavate ravimpreparaatide segu kasutusele võtmise.

Kui salakaubana üle riigipiiri toimetatavate narkootiliste ainete liigid on üldjuhul püsinud muutumatutena, siis võrreldes varasema perioodiga on toimunud muutused narkootikumide ja nende lähteainete salakaubaveo meetodites. Võrreldes eelmise aastaga on salakaubavedajad hakanud salakaubaveole läbi Narva jalakäijate terminali eelistama salakaubavedu läbi Narva maantee piiri- ja tollipunkti, kus narkootilised ained on peidetud transpordivahenditesse ehitatud peidikutesse. Lisaks eeltoodule on narkootilisi aineid hakatud Venemaalt Eestisse toimetama üle nn roheline piiri ehk Narva jõe, kus narkootilised ained toimetatakse üle riigipiiri koos Venemaa päritolu sigarettidega.

Kanepit on leitud eelmise aastaga võrreldes vähem. Eesti narkoturg on maailma mastaabis väike ning üks oluline konfiskeerimine võib muuta üldist seisu ja vähendada narkootilise aine kättesaadavust.

Politsei- ja Piirivalveameti andmetel võib väita, et olulisematest suundumustest saab 2011. aasta kohta esile tuua, et kokaiini on rohkem saadaval kui eelmisel aastal ning see on välja tõrjumata asenduskaubaks olevat mefedrooni. Tallinnas on üha rohkem metamfetamiini. Lõuna-Eestis on saadaval peamiselt Lätist pärit amfetamiin. Kui Lõuna-Eestis on uued sünteetilised ained nõutumad, siis Tallinnas on säärase ainete nõudlus vähenenud. Mõne aasta tagune hitt-toode sünteetiline kannabinoid Spice on 2011. aastal turult praktiliselt kadunud. Kiire reageerimisega narkoturu muutustele on võimalik ainete kättesaadavust muuta ja turult eemaldada.

Igal aastal valmib Politsei- ja Piirivalveametil koostöös Maksu- ja Tolliametiga Eesti kuritegevuse ohu hinnang. Nimetatud dokumendi baasil kaardistatakse Maksu- ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti ühised menetlushuvi pakkuvad subjektid (sealhulgas narkokuritegevusega seotud isikud) ning lepitakse kokku edasised menetlussuunad.

Politsei- ja Piirivalveamet osaleb narkokuritegevusevastase võitlusega seotud Eesti õiguskaitseorganite esindajate ümarlauakohtumistes, mis toimuvad kolm korda aastas.

Rahvusvahelise koostöö raames osales Politsei- ja Piirivalveamet Soome Vabariigiga ühises uurimisrühmas. Kokku on Politsei- ja Piirivalveametil kasutada 27 narkokoera.

VI peatükk. Seire ja hindamine

Strateegiline eesmärk 1: koguda objektiivseid ja usaldusväärseid andmeid narkootikumide, nende levimuse, tarbimise tagajärgede, vastutegevuse ja narkopoliitika arengu kohta tõenduspõhise narkopoliitika kujundamiseks ja sekkumise planeerimiseks Eestis ja EL-s.

Seire ja hindamisega seotud tegevuste elluviimisega tegeleb Tervise Arengu Instituudi juures töötav Eesti Uimastiseire Keskus (EUSK).

2011. aastal oli EUSKi põhiülesandeks Euroopa Liidu detsentraliseeritud agentuuri Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse (EMCDDA) grandilepingu täitmine. EMCDDA ja TAI vahel sõlmitud grandilepingu sisuks oli osalemine riikliku narkoteabekeskusena EMCDDA 2011. aasta tööprogrammi elluviimisel. Tuginedes 2010. aasta andmetele koostati 2011. aastal raport narkomaaniaga seotud olukorrast, ennetustööst ja narkopoliitika arengust Eestis. Raport on kättesaadav nii eesti kui ka inglise keeles TAI veebilehel (vt <http://www.tai.ee>).

Jätkus narkomaaniaravi andmekogu pidamine. Narkomaaniaravi andmekogu on riiklik register, mis annab ülevaate narkomaaniaravile pöördunud isikutest ja nende iseloomulikest tunnustest. 2011. aastal koostati ka narkomaaniaravi andmekogu aastaaruanne.

Rahvastiku tervises seisundi ja tervise mõjurite uurimise ning hindamise valdkonnas lõpetati koostöös TÜ tervishoiu instituudiga uuring „Süstivate narkomaanide rahvastikurühma suurus ja levimus rahvastikus”. Uuringu eesmärk oli hinnata süstivate narkomaanide rahvastikurühma suurust ja süstivate narkomaanide levimust Eesti rahvastikus perioodil 2005–2009, kasutades püügi-taaspüügi (ing k *capture-recapture*) meetodit ning selle tulemusi esitletakse 2012. aastal. Koostöös TÜ-ga osales TAI EUSK ka uuringu „Koolis uimastiennetuse ja seksuaalkasvatuse õpetamise hetkeseisu ja barjääride kaardistamine“ tegemisel, mille tulemused avaldati 2011. aasta lõpus. Uuringu raport on kättesaadav TAI veebilehel.

Lisaks eespool nimetatud töödele koostati 2011. aastal kaks narkomaanidele suunatud teenuste arendamise seisukohalt olulist ülevaadet, mille eesmärk oli kaardistada alaealiste ja täiskasvanud sõltlastele suunatud tervishoiu- ja tugiteenused. Täiskasvanud sõltlastele suunatud tervishoiu- ja tugiteenuste kaardistamise uuringu tegemist rahastati ESFi programmist „Tervislikke valikuid toetavad meetmed 2010–2011“ (struktuuritoetuse riikliku registri kood 1.3.0401.10-0002).

Kokkuvõtlikult:

Hinnanguliselt on Eestis kokku 13 886 süstivat narkomaani, mis moodustab 2,4% 15-44-aastasest elanikkonnast. Süstivad narkomaanid Eestis on noored, valdavalt meessoost, süstivad peamise narkootikumina fentanüüli, amfetamiini ja/või moonivedelikku ning neist suurem enamus alustavad süstimist enne täisealiseks saamist.

Eestis on viimase kümne aasta jooksul surnud narkootikumide tarvitamise tõttu 967 inimest, nendest 2010. aastal 104 ja 2011. aastal 133 inimest.

2011. aastal läbi viidud uimastitarbimise alase küsitluse ESPAD tulemuste põhjal võib öelda, et narkootikumide tarbimise kasv kooliõpilaste hulgas on aeglustunud. Kui 1995. aastal oli mingit narkootilist ainet proovinud 7% õpilastest, 1999. aastal 15%, 2003. aastal 24% ning 2007. aastal 30% koolinoortest, siis 2011. aasta uuringu tulemuste põhjal on antud protsent tõusnud 2 võrra.

Kokku konfiskeeriti narkokuritegudes kuritegelikul teel saadud tulu 2011 aastal 795 463 eurot. See on võrreldes 2010 aastaga oluline edasiminekuks. 2010 aastal konfiskeeriti narkoasjadest kriminaaltulu 511 290 eurot.

2011. aastal on võrreldes 2010. aastaga registreeritud rohkem narkokuritegusid, kasvanud on suures koguses narkootiliste ainete käitlemine (699-lt 745-le). Vähenenud on küll väikeses koguses narkootiliste ainete käitlemine (138-lt 91-le), kuid oluliselt on kasvanud narkoväärtegude (narkootilise aine tarvitamise) arv. 2011. aastal registreeriti 720 väärtegu rohkem kui 2010. aastal (2011. aastal 2910, 2010. aastal 2190).

2010. aastal registreeriti 699 suure koguse narkootikumide vahendamise seotud kuritegu, mis moodustasid 78% kõigist narkokuritegudest.

Aastal 2011 avastati MTA ametniku poolt narkootilisi – ja psühhotroopseid aineid ja nende lähteaineid kokku 223-l juhul. Võrdluseks 2010 aastal oli juhtumite arv 152. Lisaks on avastatud 2011. aastal 48 korral 27 erinevat saatja poolt postisaadetisena 135,5 liitrit GBLi, mis on vabatahtliku kontrollinimekirja aine.

Kokku avastati aineid sh. lähteaineid 123232,6 grammi, millest narkoainete kaal on 101026,6 grammi ja lähteaineid 22 206 grammi ja 135,5 l.